

Italská renesance a baroko ve střední Evropě / Renesans i barok włoski w Europie Środkowej, a cura di L. Daniel, J. Pelán, P. Salwa, O. Špilarová, Univerzita Palackého, Olomouc 2005 [2006], pp. 149-166.

Mnoho je veršotepců, málo básníků

Italština a italská literatura ve střední Evropě během 17. a 18. století

Alessandro Catalano

Florence

V roce 1621 nuncius Carlo Caraffa obdržel instrukci, jež obsahovala tuto pasáž: „Zbývá poslední bod, který není zcela bez významu, a to zvláště v Německu, neboť jelikož tento národ žije v prostředí, jež se od našeho značně liší, a má nejen šat, ale i návyky neméně odlišné od našich, není Italům příliš nakloněn a obecně je málo přátelský vůči cizím národům, jimž je vzdálen nejen jazykem, ale téměř vším.“¹ Pignatelli však dostal o padesát let později instrukci podstatně jiného tónu: „Zesnulý císař [Ferdinand III.] blahé paměti, příznivec italského jazyka, zavedl na svém císařském dvoře tento jazyk do takové míry, že žádný jiný jazyk téměř nepřišel ke slovu a rytíři o závod jezdili do Říma, aby se mu naučili.“² V očích římské kurie tedy stačilo půl století, aby došlo nejen k rekatolizaci střední Evropy, ale aby rovněž notně vzrostla prestiž Italů a aby se z italštiny stal privilegovaný vyjadřovací prostředek vzdělaných elit. Crescimbeni na počátku 18. století napíše o italštině, že „Leopold, jenž v ní měl zalíbení a dokonale ji ovládal, ji povýšil a obdařil veškerou prestiží nejen na svém císařském dvoře, ale i na všech nejvýznamnějších dvorech Německa, kde se jí nyní hovoří stejně jako v Itálii: takže lze právem říci, že Italové ji sice zplodili, avšak vznešený dům Rakouský jí obdařil nejvyšší velkolepostí a nádherou.“³ Dojmy Římanů potvrzuje řada dalších svědectví a ještě v roce 1750

¹ Tento soud poněkud zmírňuje následující věta: „nicméně můžete ocenit šťastnou okolnost, že přicházíte do Německa v době vlády J. Císařské Milosti, vladaře nanejvýš spravedlivého a dobrotivého a Italům nadmíru příznivě nakloněného“. *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenhöfen 1621-1623* I-II, ed. K. Jaitner, Tübingen 1997, s. 638-639.

² [G. Leti], *Segreti di Stato dei Principi d'Europa rivelati da varii confessori a beneficio comune di tutti quelli che maneggiano affari pubblici e per soddisfazione dei più curiosi*, Bologna 1671-1676, II, s. 51.

³ G. M. Crescimbeni, *L'istoria della volgar poesia... nella seconda impressione, fatta l'anno 1714 d'ordine della Radunanza degli Arcadi, corretta, riformata, e notabilmente ampliata; e in questa terza pubblicata unitamente coi Comentarj intorno alla medesima, riordinata, ed accresciuta*, Venezia 1730-1731, I, s. 181-182.

slavný právník Moser poznamenal ve známém traktátu o státních jazycích, že „es könne an einem Hof zu gleicher Zeit mehrere Sprachen Hof-Sprachen seyn. An dem Kayserlichen Hof sind die Teutsche, Französische und Italiänische die vornehmste Hof-Sprachen, weilen Ihre Kayserlich-Königliche Maiest. Reiche besitzen, in welchen diese Zungen gesprochen werden“.⁴ Podněty, které v první polovině 17. století živily módu italštiny (tak jako tomu bylo v předchozím století, byť v menší míře, v případě španělštiny a jak tomu bude ve století následujícím, možná ve větší míře, v případě francouzštiny), byly mnohočetné a velmi rozmanité: přízeň panovníků, přínáležitost značných částí dnešní Itálie k říši, sdílené náboženské vyznání a pomoc italských misionářů, zvědavost na italské pamětihodnosti a stále užší rodinné svazky s řadou italských rodů, které se usadily ve střední Evropě. A nikoli v poslední řadě absence onoho principu, který bude charakteristický pro 19. století, principu zrozeného ušlechtilými pohnutkami, ale problematického ve svých důsledcích – principu ztotožnění národa s jazykem.⁵ V Moserových slovech tuto ideu téměř zcela postrádáme: otevřeně se tu přiznává, že „die Sprache des Hofes ist nicht allemand zugleich die Sprache der Nation“ a že „die Hof-Sprachen sind veränderlich, weilen dabey vieles auf die Neigung eines Herrn in besondere ankommt“.⁶ Moserovu koncepci národní identity smetou risorgimenta a národní obrození, která v 19. století zasáhnou celou Evropu. Rozvážnost Moserových slov však není náhodná: není výjimkou, že realistický a vyvážený pohled na politickou a kulturní roli bohaté kosmopolitní aristokracie 17. a 18. století najdeme spíše ve starých pracích z druhé poloviny 18. století než v textech, které byly napsány až poté, co se v kulturách celé Evropy prosadila koncepce národní identity plně založené na jazykovém vědomí.

Historiografií dlouho opomíjená, kultura 17. století se také ve střední Evropě zvolna vynořuje z knihoven a archivů a překonává obtíže spjaté s historickým obdobím, proti němuž se opakovaně a víceméně všude zvedal „zuřivý odpor, téměř bych řekl srovnatelný se středověkými taženými proti heretikům a *jacqueriím* nebo s těmi dnešními proti komunardům. Antisecentistická kritika prováděla masové popravy, bořila domy nepřátel, zasypávala hlínu solí a stavěla na ní potupné sloupy.“⁷ Pokud se v Itálii od Croceho časů stalo baroko běžným předmětem historiografického studia, ve střední Evropě dosud přežívají velmi silné předsudky: pokřivení perspektivy v důsledku antibarokního obratu (v Itálii zřetelného v absolutním odmítnutí poezie předcházejícího období u Crescimbeniho a Muratoriho) se tu totiž naroubovalo na politické motivace,

⁴ F.C. Moser, *Abhandlung von den Europäischen Hof- und Staats-Sprachen nach deren Gebrauch im Reden und Schreiben*, Franckfurt am Mayn 1750, s. 15.

⁵ Místo některého z mnoha českých příkladů uvedme slova jednoho z protagonistů pozdější *querelle* mezi italskými a francouzskými nacionalisty: „a jestliže ti, kdo v mládí prošli více místy a hovořili s mnoha rozdílnými národy, nebudou bezesporu tak zamilováni do své vlasti jako oni dobří alpští horalé, kteří jsou v cizině celí bez sebe, nebude snad také pravda, že ony národy a ony osoby, které mluví více než jedním jazykem, budou méně připoutány k půdě, k národnímu myšlení a k národním zvykům, než ti, kdo se v zásadě domlouvají pouze jednou jedinou řečí?“ G. F. Galeani Napione, *Dell'uso e dei pregi della lingua italiana* II, Torino 1846, s. 26-27.

⁶ F.C. Moser, *Abhandlung*, cit. d., s. 11, 18.

⁷ B. Croce, *Saggi sulla letteratura italiana del Seicento*, Bari 1911, s. VIII.

kteře vedly – byť z rozdílných důvodů a v české historiografii výrazněji – k odsouzení celé epochy. Dospělo se tak k paradoxní situaci, kdy barokní architektura, která proměnila tvář Vídně a Prahy, nadále požívá značné úcty, zatímco bohatá literární produkce z téhož období je zcela zapomenuta. Italská a česká historiografie v tomto ohledu nacházely dlouho společnou řeč, když kladly za vinu baroknímu století nedostatek vlastenectví: právě onomu století, které objektivně pramálo dbalo o národnostní kritérium, a to ve prospěch jisté multikulturálnosti, možná vnějškové, ale rozhodně ochotně stavěné na odív.

Rozšíření italštiny a italské literatury se tudíž setkává s dvojím problémem, dobře vysvětlujícím absolutní absenci studií na téma, které by přitom komparatistický výzkum mělo stimulovat.⁸ K podcenění funkce italštiny přispěly i zuřivé diskuse o česko-německém bilingvistu, které notně zastřely roli italštiny jako kulturního jazyka.⁹ Pevnou pozici italštiny (jíž jsou podmíněny i kariéry řady Italů) nepřímó potvrzuje i silné „anti-italství“, jež lze registrovat v průběhu celého 17. století a jež přimělo ve třicátých letech studenty pražské univerzity k výhrůzkám „rademus barbas italis“¹⁰ a o třicet let později Leopolda I. k dobromyslným výtkám na adresu Jana Humprechta Czernina: „ale můj drahý, co se to s vámi děje, že tak horlíte proti Itálům a že se jich tolik bojíte, vy, který jste byl svého času jejich velkým obráncem“.¹¹ Tato tendence časem nabude na intenzitě a zasáhne i kulturní pole: povede k tomu, že celá Evropa rezolutně odmítne nabubřelost, frivolnost a falešnost italského „špatného vkusu“ a nahradí jej větší prostotou a umírněností francouzského klasicismu. Jak se posléze ukázalo, reakce na eklektismus italské seicenteskní kultury byla dlouhodobě vlivná a živila – řečeno s Crocem – „obraz italského mravního života“ jako „řadu hanebností“, přesvědčení, které mělo velmi tuhý koříněk. Ve skutečnosti – pokračuje Croce – „tento obraz usnadňoval vynášení povšechných a lehkovážných soudů“, jakkoli „zdravý rozum“ velel namítnout, že „sbírat případy zločinů a nechutností a chorobností a nízkostí a hloupostí a šílenství ještě neznamená pochopit historickou pravdu jedné epochy“.¹² Pokud jde o Čechy, snadno najdeme mnohá svědectví, jak se tato evoluce fíxovala s nárůstem

⁸ Je víceméně překvapivé, že na toto téma neexistují speciální studie: kromě pionýrských poznámek k heteroglosii (tj. k užívání „alternativního jazyka, jazyka, jenž je ‚jiným‘ jazykem ‚jiné‘ kultury“) G. Foleny, *L'italiano in Europa. Esperienze linguistiche del Settecento*, Torino 1983 (citaci viz na s. X), uveďme alespoň obecné přehledy P. Bertiniho Malgariniho *L'italiano fuori d'Italia*, in: *Storia della lingua italiana*, ed. L. Serianni e P. Trifone, III. *Le altre lingue*, Torino 1994, s. 883-922, a F. Brugnola, *„Questa è la lingua di cui si vanta amore“*. *Per una storia degli usi letterari eteroglotti dell'italiano*, in: *Italiano: lingua di cultura europea*, ed. H. Stammerjohann, Tübingen 1997, s. 313-336. Sbírkou jazykových kuriozit nabídl H. Stammerjohann in: *L'immagine della lingua italiana in Europa*, in: *Lingua e cultura italiana in Europa*, ed. V. Lo Cascio, Firenze 1990, s. 11-34.

⁹ Dokonce Cronia, který zjevně nikdy nebyl v archívu, podlehl této historiografické tradici: „styky s Italií zajisté nechyběly, ale postrádaly srdečnosti a intenzity předchozích dob... A na poli literárním, uměleckém a vědeckém měla pak Itálie zatarasenou cestu německým, které se stávalo vždy výbojnější a vedlo českou vzdělanost k jiným pólům“. A. Cronia, *Čechy v dějinách italské kultury. Tisíciletá žeň*, Praha 1936, s. 7.

¹⁰ *Studentská píseň proti kardinálu Harrachovi*, „Souvislost“, 2002, č. 3-4, s. 47-51.

¹¹ Cituji z druhého svazku dosud nevydané Kalistovy edice dopisů Leopolda I. Janu Humprechtu Czerninovi, Praha, Památník Národního Pisemnictví, Z. Kalista, Rukopisy vlastní, Korespondence císaře Leopolda I. s H. J. Černínem z Chudenic, Díl II /VII, 1668 VII 12.

¹² B. Croce, *Storia dell'età barocca in Italia. Pensiero – Poesia e letteratura – Vita morale*, Bari 1957⁴, s. 477-478.

nacionalistického cítění, které přiměje italského historika Gregoria Letiho k výroku, že „Čechové“, kteří „rádi pohrdají druhými, se velmi hněvají na ty, kdo jimi pohrdají“;¹³ přičemž je třeba zdůraznit, že v oné historické chvíli slovo „Čechové“ neznamená ty, kdo mluví česky, ale ty, kdo mají v Čechách majetek a znají se k určité konkrétní regionální identitě.¹⁴ Naše kultura (tehdy menšinová a pak triumfující) naopak podědila ono pojetí národní identity, jež vychází z axiomu jeden stát – jeden jazyk, a ještě dnes je kritika této historiografické koncepce, zcela spjaté s 19. stoletím, jen napůl cesty: některé předpoklady byly podrobeny diskusi, ale celkový obraz zůstal v podstatě nezměněn.

Uveďme jeden markantní příklad z dlouhé řady možných: až na nějakou tu nepohodlnou, ale nepominutelnou výjimku (jako je např. jméno Santini v oblasti architektury) byla zcela vymazána z paměti vzpomínka na italské rody, které zkoušely své štěstí ve střední Evropě, našly zde materiální zabezpečení a nakonec se asimilovaly s okolním prostředím.¹⁵ I když je truismus konstatovat, že barokní stavební rozkvět by byl nepochopitelný bez přínosu italských architektů a bez příkladů, které nabídlo mnoho italských rodin budujících své rezidence po celé střední Evropě, jejich historická úloha byla – a často ještě je – redukována na funkci nelítostných supů, kteří se slétli do Čech, aby rozchvátili národní bohatství. Chtěl bych se na chvíli zastavit u zneužívaného a často historicky bezvýznamného pojmu „cizí šlechty“, neboť se mi zdá důležité jednou provždy objasnit, že ve skutečnosti je obraz těchto supů pouhý mýtus, pro historický výzkum sterilní a nejčastěji také nepodložený. Všimněme si trochu blíže konkrétního příkladu: Lavinia Maria Thekla Gonzagová, hraběnka z Novellary a Bagnola (1607-1639), přišla do Vídně v roce 1622 v družině Eleonory Gonzagové (budoucí manželky Ferdinanda II.) a provdala se nejprve za Wratislawa von Fürstenberg (1584-1631) a pak za Ottu Friedricha von Harrach (1610-1639). Ve svatební smlouvě k prvnímu sňatku bylo věno nevěsty zajištěno „panstvím Kornhaus v Českém království, jehož cena činí zhruba sto osmdesát tisíc zlatých“ a pražským domem hrabat Fürstenbergových.¹⁶ Náhoda tomu chtěla,

¹³ G. Leti, *Ritratti storici, o vero, Historia dell'Imperio Romano in Germania* I-II, Amsterdamo 1689, s. 341.

¹⁴ Jinými slovy vyjadřují stejný názor i italští spisovatelé, např.: „Češi jsou sice pohostinní lidé, ale trochu ctižádostiví a ješitní; když mluví, užívají často hyperbol a nadměru si považují vlastní věci; jsou rádi, když jsou chváleni, milují víno a zahálku... mají rádi hudbu a k cizincům nejsou nepřátelští, pokud se ovšem cizinci přizpůsobí jejich mravům... učí se mnoha jazykům, vyrážejí do světa.“ G. F. Olmo, *Relationi della Repubblica di Venetia, del Regno di Polonia, et del Regno di Boemia*, Venetia 1628, s. 49.

¹⁵ Bohužel dosud chybí studie odpovídající významu tohoto tématu. Sotva velmi obecný úvod poskytují průměrné práce J. M. Thirieta, *L'immigration italienne dans la Vienne baroque (1620-1750). Premiers résultats d'une enquête*, „Revue d'histoire économique et sociale“, 1974, 3, s. 339-349; J. M. Thiriet, *Mourir a Vienne aux XVIIe-XVIIIe siècles*, „Studien zur Wiener Geschichte“, 1978, s. 204-217; J. M. Thiriet, *Fragestellung im Rahmen einer Studie über eine Minderheit im Ancien Régime. Überlegungen zu den Italienern in Wien (1619-1740)*, „Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit“, 1981, 8, s. 189-196; J. M. Thiriet, *I Trentini a Vienna nella prima metà del Settecento*, in: *Il Trentino nel Settecento tra Sacro Romano Impero e antichi stati italiani*, ed. C. Mozzarelli e G. Olmi, Bologna 1985, s. 379-390. Zajímavější je autorova nepublikovaná disertace: J. M. Thiriet, *La mort d'après la clause testamentaire welsche dans la Vienne baroque (1580-1750)* [phil. Diss.], Caen 1976.

¹⁶ AVA, FA Harrach, 780, Fürstenberg Graf Wratislaw, Ehepakten mit Gräfin Lavinia v. Gonzaga, 1629.

že po předčasné smrti manžela byla dosud mladá hraběnka Gonzagová nucena uchýlit se do Čech a pronajímat své domy. V korespondenci se svým vídeňským ochráncem si opakovaně nařiká, že „ubozí rolníci už nemají z čeho žít a jejich vrchnost zrovna tak“. ¹⁷ Neumí sice ani slovo česky nebo německy, v každodenním životě se však věnuje péči o svůj majetek a jeho sanaci: „jsem zde na venkově, abych trochu dohlédla na hospodaření, jakkoli jsem vše shledala ve velmi špatném stavu, až je z toho člověku do pláče“. ¹⁸ Ve snaze zapravit dluhy se neváhá zbavovat uměleckých děl v majetku rodiny: „Bylo by výborné, kdybychom se s pomocí polského krále mohli zbavit obrazů, alespoň v té míře, abychom uspokojili věřitele, a řekla bych, že bychom je mohli dát i pod cenu, pokud by se tím věc s konečnou platností vyřešila.“ ¹⁹ V říjnu 1633, vpředvečer Valdštejnova pádu, si stěžuje, že „české království musí po tři měsíce odvádět 10 000 měřic obilí denně“, mnozí jsou však této povinnosti zproštěni a „my, co jsme už dávno na mizině, musíme platit vše“. ²⁰ Toto „my, co jsme už dávno na mizině“ činí velmi spornou prostomyslnost, s jakou ještě dnes mnoho historiků užívá termín „u nás“ ve snaze označit imaginární dobovou českou sociální entitu; tomu, kdo zná stesky mnohem známější hraběnky Černínové, nevyhnutelně přijde na mysl srovnání mezi oběma ženami. Totéž by bylo možno říci o účasti mnoha Italů na obraně toho, co nyní pokládali za „svůj“ národ, za obléhání Prahy v roce 1648, atd. I tyto zběžné sondy (mohli bychom však uvést mnoho dalších analogických příkladů) by nás měly přivést ke zjištění, že alespoň co se týče 17. století, největší zkreslení, jehož se historiografie dopouští, spočívá v anachronickém přecenění jazykové příslušnosti jednotlivých osobností na úkor toho, co oni sami pocítují jako rozhodující pro definici vlastní identity: vlastnictví panství, úřadu nebo obročí. Což jsou vesměs věci, které v mnohojazykové epoše představují mnohem pevnější pouto než vzdálená jazyková příslušnost k zemi původu. Zmíněná hraběnka Gonzagová a její druhý choť Otto Friedrich von Harrach měli všechn svůj majetek v Čechách. Možná je namístě dodat, že jedním z prostředků, které panovníci rádi používali, aby zabránili návratu vojáků ve svých službách zpátky do Itálie (což byl například případ Montecuccoliho), byla rekompensace statky v Čechách a Rakousku, které byly větší než ty, jež vlastnili doma v Itálii. ²¹ Navíc i studium závětí potvrzuje, že Italové byli cizinci, kteří se nejsnadněji asimilovali (svého času byla populární formule „ani Němci, ani Italové, ale císařští“); přináležitost k zemi původu často vyjadřovali pouze formou mší a desátků. Teprve v druhé polovině století jsme svědky silícího antagonismu mezi rozdílnými složkami „národa“, například mezi členy různých náboženských řádů, kde česko-německý konflikt záhy převládne a stane se zdrojem nekonečných polemik.

¹⁷ AVA, FA Harrach, 749, Terzi Sigmund Gaspar, 1634 V 21.

¹⁸ AVA, FA Harrach, 749, Terzi Sigmund Gaspar, 1634 XI 16.

¹⁹ AVA, FA Harrach, 749, Terzi Sigmund Gaspar, 1635 V 10.

²⁰ AVA, FA Harrach, 749, Terzi Sigmund Gaspar, 1633 X 26.

²¹ K Montecuccolimu viz tradiční, ale dosud solidní monografii C. Camporihio *Raimondo Montecuccoli, la sua famiglia e i suoi tempi*, Firenze 1876, a novější H. Kaufmanna *Raimondo Graf Montecuccoli 1609-1680. Kaiserlich Feldmarschall, Militärtheoretiker und Staatsmann* [phil. Diss.], Berlin 1972, a *Le opere di Raimondo Montecuccoli I-III*, ed. R. Luraghi, Roma 1988-2000. Pro nereeditová díla je nutno nadále užívat německé vydání *Ausgewählte Schriften des Raimund Fürsten Montecuccoli I-IV*, ed. A. Veltzé, Wien 1899-1900.

Tato nezbytná upřesnění dovolují jinak traktovat i tak složitý problém, jakým je role italštiny a italské literatury v cizině, problém, který je od časů Cesara Balba periodicky označován (Gramsci, Morandi) za jeden z dluhů italského historického výzkumu.²² V tomto směru byly učiněny v poslední době významné kroky: především vyšel celý svazek dějin italské literatury věnovaný italské literatuře mimo Itálii,²³ a pokud jde o Čechy, recentně byly nabídnuty průřezy česko-italskými vztahy, které jsou značně obširnější, než jak byly doposud historiograficky tradovány.²⁴ Motivy, jež vedou k podceňování kulturní role, již hrála Itálie v průběhu značné části 17. století, a tedy v průběhu století, kdy italština jako *lingua franca* dosáhla největšího rozšíření, jsou nyní známy; nanejvýš nás může udivovat, že okamžik největšího rozšíření neodpovídá období největšího kulturního rozkvětu (renesanci), ale období úpadku, jenž se v seicentu projevoval stále zřetelněji (baroko). Příčinou tohoto fenoménu je z valné části trvajícím úspěch italské kulturní módy: po celé století jsou básníci, hudebníci, malíři, sochaři a architekti, o něž se přetahují malé i velké dvory, italského původu. Také rivalita mezi Habsburky a Francií napomáhá tomu, že italština získává bez velké námahy statut jazyka vzdělaných vrstev, dvora, aristokratických salónů, akademií a velmi často i statut jazyka soukromé korespondence. Tato situace přiměje Tiraboschiho poznamenat, že „zatímco v některých italských provinciích se s našim jazykem zacházelo nadměrně ledabyle a byl poškozován a urážen pokaženým stylem, až příliš čestnou odplatu nacházel v úctě cizinců“.²⁵ Složitější je to s literaturou, neboť objektivně vzato, rozmanitost a jedinečnost renesančních děl byla definitivně pryč a na jejich místo nastoupil onen barokní pseudoencyklopedismus, který Alfieri sumárně označil výrazem „blouzniví seicento“ a který byl italskou literární kritikou střídavě definován – vždy v negativním klíči – jako baroko, marinismus a secentismus.²⁶ Tiraboschi byl radikálnější a odmítl ho zcela jednoznačně: „nicméně musíme bohužel přiznat, že největší počet básníků tohoto století patří k těm, jejichž básně jsou nyní dobré leda jako potrava pro oheň nebo moly, nemají-li být posloužit ještě hanebnějšímu účelu.“²⁷

Ať však chceme soudit italskou literaturu tohoto období jakkoli, faktem zůstává, že v tomto čase téměř nepřetržitého válčení také šlechtici střední Evropy trávili valnou část svého volného času četbou bukolických a pastorálních textů, jež byly často italské provenience.²⁸ Například v roce 1632, uprostřed

²² Viz kapitolku *Gli italiani fuor d'Italia* in: C. Balbo, *Sommario della storia d'Italia dalle origini ai giorni nostri*, Firenze 1856¹⁰, s. 351-353.

²³ H. Hendrix, *Persistenza del prestigio nell'età della crisi*, in: *Storia della letteratura italiana*, ed. E. Malato, XII. *La letteratura italiana fuori d'Italia*, coordinato da L. Formisano, Roma 2002, s. 437-482.

²⁴ Viz *Barocco in Italia Barocco in Boemia. Uomini, idee e forme d'arte a confronto*, ed. S. Graciotti e J. Křesálková, Roma 2003, a texty publikované in: „*O misera Boemia...*“, „Souvislosti“, XIII, 2002, 3/4, s. 5-164.

²⁵ G. Tiraboschi, *Storia della letteratura italiana* [Classici italiani del secolo XVIII], Milano 1824, XIV, s. 93.

²⁶ B. Croce, *Storia*, cit. d., s. 25, 257.

²⁷ G. Tiraboschi, *Storia*, cit. d., XV, s. 660.

²⁸ Pro rozšíření italské literatury ve střední Evropě, byť ve skutečnosti jde pouze o vídeňský dvůr, zůstává základním dílem U. De Bin, *Leopoldo I imperatore e la sua corte nella letteratura italiana*, Trieste 1910. Ve své době byla průkopnickou prací dnes zastaralá monografie M. Landaua *Die italienische Literatur am österreichischen Hofe*, Wien 1879.

vojenské pohotovosti, si kardinál Harrach, jeho příbuzní a přátelé příjemně krátili na českém venkově čas čekání četbou Guariniho pastorály *Il pastor fido*.²⁹ Knihy, jež byly nalezeny po smrti už zmíněného kardinálova bratra Otty Friedricha, který byl v té době vojákem, jsou vesměs italské: nechybějí mezi nimi přirozeně Marinův *Adone* a jeho *La lira*, Tassoniho *La secchia rapita* a Tassovy *Rime* (nacházejí se ostatně v dobré společnosti, neboť Otto Friedrich vlastnil i *Dona Quijota*).³⁰ Všechny tyto knihy jsou samozřejmě v jazyce originálů, a jak dokazují téměř všechny knihovny velkých aristokratů, nejde přitom o něco výjimečného: výběr italských knih je zpravidla nejobsáhlejší. Pro vkus doby jsou emblematické rovněž verše hlavních osobností vídeňského dvora: v italštině básní císařové, císařovny a především arcivévoda Leopold Wilhelm.³¹ V Čechách psal italské literární texty už uvedený hrabě Czernin a mezi početnými neitalskými veršotepci nesmíme zapomenout ani kardinála Harracha, který si během konkláve z roku 1664 našel čas, aby skládalo spolu s kardinálem Spadou takovéto verše: „Ogn'uno strilla e si lamenta / che l'uscita lo tormenta, / Et pur tutti vorrian uscire, / Tanto lamento che vuol dire? / L'uscire per la porta è diletto, / Ma l'uscire in seggetta è dispetto.“³² Nechyběly při té příležitosti ani texty ironizující klášterní sliby („Madre mia non mi far Monaca / Che non voglio fare. / Non far tagliar ala tonica / Ch'io non vo' portare. / Star tutt'il giorno a Vesporo et a messa / Con la Madre Badessa / Non fa se non gridare / Che possa la crepare“³³) či goliardické milostné verše („Udite Amanti Udite / Novella che v'arredo / Amor non è più cieco. / L'altr'hier tirando a caso / Una spuntata freccia / E così tristo odore / Fu quel che a'uscì fuore / Che temendo di girsene all'ocaso / La benda che havea alli occhi puose al naso.“³⁴ Veršování arcivévodů a kardinálů je ve skutečnosti součástí širšího fenoménu kulturního vyžití uvnitř dvorů, jež nachází svůj nejtypičtější výraz v akademiích, nejoblíbenější formy zábavy evropských aristokratů.³⁵ Podle

²⁹ Viz četná svědectví v rukopisných výtazích z jeho korespondence, AVA, FA Harrach, Handschriften 297.

³⁰ AVA, FA Harrach, 748, Verslassenschaft, 1639.

³¹ Caramuel y Lobkowitz píše, že „multa etiam Poëmata ingeniosa evulgavit“, J. Caramuel, *Primus calamus. Tomus II. Ob oculos exhibens Rhythmicam, quae Hispencicos, Italicos, gallicos, Germanicos, & c. versus metitur... Editio secunda*, Campaniae 1668, s. 15a; Crescimbeni dodává, že „málokterí zaalpšit vzdělanci, a nejspíš žádný, dokázali pěstovat krásné písemnictví v onom století s takovou bravurou a kulturou, s jakou je pěstoval on“, G.M. Crescimbeni, *L'istoria*, IV, pp. 220-221. K Leopoldu Wilhelmovi viz recentní monografii R. Schreiberera *Erzherzog Leopold Wilhelm. Bischof und Feldherr, Statthalter und Kunstsammler* [phil. Diss.], Wien 2001.

³² Slovní hříčka: „uscire“ – vyjít x vyprázdnit se. „Každý lká a nařká, / že si nemůže ulevit. / Každý by s tím chtěl ven, / co znamená ten velký nářek? / Vyjít dveřmi je maličkost, / dát tomu vyjít je utrpení.“

³³ „Má matko, neposilej mě do kláštera, / nechci být jeptiškou. / Nedávej mi šít klášterní šat, / nechci ho nosit. / Poslouchat celý den mši a nešpory / s matkou abatyší! / Jen pořád křičí, / kéž by chtěpla!“

³⁴ „Slyšte, milenci, slyšte / zprávu, již vám přináším. / Amor už není slepý. / Předevčirem náhodou vystřelil / ostrý šíp, / a posel z toho / tak hrozný puch, / že ze strachu, že mu z toho bude špatně, / sundal si pásku z očí a ucpal si jí nos.“ AVA, FA Harrach, 171, Konklave, 1644.

³⁵ *Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*, Tutzig 1985, s. 195-204; H. Seifert, *Akademien am Wiener Kaiserhof der Barockzeit*, in: *Akademien und Musik. Erscheinungsweisen und Wirkungen des Akademiegedankes in kultur- und Musikgeschichte: Institutionen, Veranstaltungen, Schriften*, ed. W. Frobenius, N. Schwindt-Gross, Th. Sick, Saarbrücken 1993, s. 215-222; Th. Antonicek, *Musik und italienische Poesie am Hofe Kaiser Ferdinands III.*, „Mitteilungen der Kommission für Musikforschung“, 1990, 42, s. 1-22. Recentně se – na bázi nového a prohloubeného studia archivní dokumentace – zabýval akademiemi M. Ritter, „*Man sieht der Sternen König glantzen*“. *Der Kaiserhof im barocken Wien als Zentrum deutsch-italienischer Literaturbestrebungen (1653 bis 1718) am besonderen Beispiel der Libretto-Dichtung*, Wien 1999.

římského historika Galluzziho i slavná florentská Accademia del Cimento, první experimentální akademie v Evropě, vzešla ze zaalpského příkladu: „rozhodnutí zřídít a nadat pravidly tuto akademii bylo bezesporu podníceno příkladem vídeňského dvora“. Protože ve Vídni – pokračuje Galluzzi – „každý Ital, který byl byt' jen průměrně vzdělán v poezii a literatuře své vlasti, byl oněm knížatům nadmíru drahý a byl vždy vítán při jejich domácích rozhovorech“.³⁶ Nejvýznamnějšími výsledky této sezony jsou dva svazky *Poesie diverse composte in hore rubate d'accademico Occupato* (dílo císaře Ferdinanda III.) a *Diparti dell'Accademico crescente* (dílo arcivévodě Leopolda Wilhelma, rozdělené podle klasického tassovského vzoru na verše morální, zbožné, heroické a milostné).³⁷ Připomeňme zde alespoň proslulé verše Leopolda Wilhelma adresované bratrovi: „V'ingannate, o Guerrieri, / Se le muse sprezzate, / E la spada bibrat solo pensate, / Fonda Cesare il scettro, / E su la spada & sul canoro pletto.“³⁸ Skládání literárních a hudebních textů v italštině, už ve třicátých letech častá kratochvíle císařů a velkovévodů, posléze vyústila v jakousi akademii (svazek z roku 1656 vsutku začíná řadou skladeb různých akademiků, mezi nimi Montecuccolih). Znamená to, že zábav se účastnily i vlivné osobnosti dvora; akademie byla nakonec rozšířena a na počátku roku 1657 se konala dvě veřejná zasedání, k nimž bylo přizváno i deset italských kavalírů.³⁹ Ohlas zasedání různých dvorních akademií v průběhu 17. století byl nepochybně značný. Úplný zápis zasedání Leopoldovy akademie v roce 1674 je dochován v harrachovském archivu ve Vídni a také akademie z roku 1657 je v deníku kardinála Harracha,⁴⁰ tehdy pobývajících v Čechách, pečlivě zaznamenána; což lze vnímat jako další doklad toho, jaký zájem dokázaly tyto kulturní iniciativy podnítit.⁴¹ Seicenteskní akademie samozřejmě nelze hodnotit na bázi originality traktovaných témat (zpravidla jde o chaotické předvádění témat, jež jsou dnes téměř trapná, o bukolické verše, milostnou poezii pozdněpetrarkovské inspirace a o příležitostné veršování): je třeba je vnímat jako výraz sociální dimenze dvorské kultury, jež je vyjadřována v kulturním jazyce doby, tj. v italštině.⁴² Pojednávala se ostatně stejná témata, jaká byla

³⁶ L. Galluzzi, *Istoria del Granducato di Toscana sotto il governo della Casa Medici* VI, Firenze 1781, s. 283-284.

³⁷ První svazek vyšel bez udání místa a roku, druhý v „Brussela“ 1656.

³⁸ „Mýlíte se, ó válečníci, / pohrdáte-li Múzami, / a hodláte-li pouze mávat mečem. / Caesar zakládá své žezlo / jak na meči, tak na zvučném plektu.“ *Diparti del Crescente. Divisi in rime morali, devote, heroiche, amorse*, Brussela 1656, s. 98.

³⁹ M. Ritter, „*Man sieht*“, cit. d., s. 21-24.

⁴⁰ AVA, FA Harrach, 781, 1674.

⁴¹ Pro akademické zápisy z roku 1657 viz rukopis chovaný v Österreichische Nationalbibliothek, Handschriften 10108, pro zápisy z roku 1674 rukopis ÖNB, Handschriften 9954.

⁴² Kromě už uvedených prací Landaua a De Bina viz především E. Kanduth, *Italienische Dichtung am Wiener Hof im 17. Jahrhundert*, in: *Beiträge zur Aufnahme der italienischen und spanischen Literatur in Deutschland im 16. und 17. Jahrhundert*, ed. A. Martino, Amsterdam 1990, s. 171-207, a E. Kanduth, *Das geistlich-weltliche Konzept der italienischen Dichtung am Wiener kaiserlichen Hof im 17. Jahrhundert*, in: *Italienisch-europäische Kulturbeziehungen im Zeitalter des Barock*, Tübingen 1991, s. 203-219.

tehdy v módě i v Itálii: „překonává-li krása duše krásu tělesnou“, „škodí-li žárlivost lásce, nebo ji podněcuje“, „zdali se ctnost rodí spíše ze samoty, nebo z rozhovoru“, „zda je u milujícího hodno větší chvály, jestliže v přítomnosti dámy bledne, anebo se červená“, „co je pro vzdáleného milence větší útěchou: vidět portrét milované, nebo číst její dopis“.⁴³ Jistě, značná část této eklektické poezie sází všechno na neočekávané, překvapivé, a tedy na pomíjivé, a přinejmenším viděna dnešními očima, místo aby čtenáře ohromovala, vyvolává onen podivný efekt, při němž se „meraviglia“ převrací v jednotvárnost, ne-li přímo v nudu, která pro nás poznamenává velký díl poezie 17. století. Neznamená to ovšem, že by se tato poezie příležitostně nedokázala reálně zdramatizovat a najít hlubší polohy. Jako příklad můžeme ocitovat alespoň jednu variaci na téma *vanitas*, dílko arcivévody Leopolda Wilhelma, vracející se k tématu, jež bylo velmi produktivní i v české poezii: „Chi volge nella mente, / Li diletta del mondo, / Vede che il Mondo, immondo, / De' mali è un fiume, e un rapido torrente, / È un vento, un vento, un fumo, un punto, un niente.“⁴⁴ A mohli bychom uvést řadu podobných příkladů.

Je ovšem zřejmé, že obrovité rozšíření ještě neznamená literární kvalitu: italští básníci, ať už opravdoví, nebo domnělí, kteří křižovali celou Evropu 17. století, často utíkali před víceméně tísnivou ekonomickou či intelektuální situací; následovali v tom velký příklad Marinův, který se vydal za lepším na francouzský dvůr.⁴⁵ Připomeňme příznačnou *Vita del Cortigiano* A. Abbatihho, který byl po čtyři roky dvorním básníkem Leopolda Wilhelma: „Esser fedele al Cortigian bisogna, / Giovane d'anni, e libero di male, / Che se per sorte ha fedeltà la rognà, / Perde il salario, e non ha manco sale. Se per vechiezza diventa Carogna, Ha un pie' di dietro, e due ne lo spedale, / Così appunto di Cane è la sua pena, / Vecchio in bordello, e Giovane in Catena“.⁴⁶ Ale ne všichni italští literáti toho měli zapotřebí a Salvator Rosa, básník a malíř, jehož pozice v Itálii byla značně pevná, zavrhuje Innsbruck, jedno z center italské hudby, těmito barvitými slovy: „[dicono] ch'io sia per fare il viaggio d'Isprucch. Questo, Ricciardi mio, è motivo e desiderio del Cesti, non volontà determinata di Salvatore, il quale stima così Spucch quanto voi i peli dei vostri coglioni.“⁴⁷ Se slovy

⁴³ Viz podobná témata („je-li ruměncem známkou ctnosti“, „že není většího neštěstí než být milován“, „jakou nejvyšší přízeň může obdržet milence od počestné paní“, „jaká přerozená vada je nejomluvitelnější“) in: G. F. Loredano, *Bizzarrie accademiche. Con altre compositioni del medesimo* I-II, Venezia 1662.

⁴⁴ „Kdo ve své mysli přemítá / o rozkoších světa, / vidí, že svět, nečistý svět, / je řekou a bystřinou běd, / je sklo, vítr, dým, titěrnost, nic.“ *Diparti*, cit. d., s. 2.

⁴⁵ Croce právem poznamenal, že v 17. století jsou často „životy literátů a básníků, i těch nejproslulejších, zcela bezvýznamné, neboť jsou pouze kronikou jejich služby na různých dvorech a protekce či nepřízně, s nimiž se tam setkali“. B. Croce, *Storia*, cit. d., s. 496.

⁴⁶ „Dvořan musí být věrný, / když je mladý a zdravý mu slouží, / když náhodou jeho věrnost dostane prašivinu, / přijde o mzdu a nemá ani na sůl. / Když je z něho na stará kolena mršina, / vleče za sebou nohu, nebo má obě ve špitále. / Plahočí se zrovna jako pes, / starý v bordelu, mladý na řetěze.“ A. Abati, *Poesie postume*, Venezia 1676, s. 107.

⁴⁷ „Říkají, že se chystám do Innsbrucku. Můj milý Ricciardi, to je přání a touha Cestiho, a ne rozhodnutí Salvatorovo, který si cení Innsbrucku tolik, jako vy chlupů na svých koulích.“ Rosův sympatický dopis z 16. dubna 1661 obsahoval ještě jednu značně výmluvnou pasáž: „já abych se vídal s knížaty, já abych šel bez vás do krajů samoty, já abych se z vlastní vůle přestěhoval na nebe, kde se cení jenom hudba? Bůh vám to odpusť, ale úplně jste zblbl!“ *Lettere inedite di Salvator Rosa a G.B. Ricciardi trascritte e annotate da A. De Rinaldis*, Roma, Fratelli Palombi editori, 1939, s. 119-121.

Muratoriho („Mnoho je veršotepců, málo básníků“⁴⁸), představitele následující generace, silně kritické vůči barokní nabubřelosti, lze jistě v mnohém souhlasit; nelze nevidět, že prakticky žádný z těchto básníků nenašel místo v pozdějších dějinách italské literatury. Nová senzibilita, již vyjadřuje Muratori, je jasně patrná v této pasáži: „Lze nicméně spatřovat jistý rozdíl mezi autory, kteří žili v první polovině století, a autory, kteří dosáhli slávy v jeho druhé polovině... Ti druzí se ve snaze dosáhnout větší pochvaly poněkud odchýlili od petrarkovského ducha; zamílovali si duchaplné myšlenky, květnaté concetti, okázalé ozdoby; a někdy se pro ně tak zapálili, že upadli do jedné z bedných krajností, to jest do přehánění... někteří zcela podlehli tomuto vkusu, který – to nelze popřít – je rovněž výborný, je-li užíván s rozumem a na vhodných místech. Dráha mnohých se nezastavila v tomto bodě, nýbrž buď pro přílišnou touhu po něčem novém, nebo z prosté nevědomosti počali pěstovat jistý nevalný druh duchaplností a důvtipností anebo řekněme duchaplných concetti a oslňovali leskem těch ponejvíce falešných drahokamů svět do té míry, že téměř zcela zkomolili nejen vkus, ale i vzpomínku na Petrarca a řadu znamenitých mužů, kteří tvořili do té doby. Jakkoli semena tohoto nového způsobu skládání básní lze nalézt i ve verších těch, kdo žili před kavalírem Marinem, právě jemu náleží neblahá sláva, že byl ne-li otcem, tedy zakladatelem této školy italského Parnasu.“⁴⁹ Nebezpečí, jež v sobě skrývala dvorská kultura, si byl dokonale vědom i Carlo Dottori, když se v roce 1662 prudce probudil z počátečního okouzlení a rozhodl se Vídeň opustit, „poté co se rozplynuly jisté krásné a dobře předvedené dojmy, jež mě uchvátily, a poté co se oko nasýtilo vnější formy spíše mohutných než půvabných a spíše velkých než nádherných pasáží... neboť jsem v tom shledal více škody než naděje.“⁵⁰ Není tedy náhoda, že všichni, kdo tehdy vykonávali prestižní úřad dvorního básníka, jsou dnes zapomenuti a četba jejich básní, uchovaných ve značném rozsahu v archivech velkých šlechtických rodin, pouze posiluje dojem, že v průběhu 17. století a zejména v těchto periferních, avšak velmi frekventovaných žánrech italská literatura stále více atrofovala a že její skutečný kulturní vliv se stával stále více marginálním (na rozdíl od výtvarného umění, divadla a hudby, kde si italská kultura ještě nadlouho uchová zřetelnou kvalitativní hodnotu). Ačkoli jde o hledisko, jež bývá zpravidla podceňováno, také fakt, že v druhé polovině století vycházejí stále početnější básnické kodifikace, je v zásadě pouze jasným symptomem sílící literární fosilizace, a to jak v tematickém, tak ve stylistickém ohledu. Vrcholem namyšleného a často nudného veršování, jež ovládlo celé století, je přirozeně příležitostná poezie, literární žánr, který se praktikoval všude, kde byl nějaký dvůr

⁴⁸ A. Muratori, *Della perfetta poesia italiana spiegata e dimostrata con varie osservazioni*, con le annotazioni critiche di A.M. Salvini [Classici italiani del secolo XVIII], Milano 1821, s. 8.

⁴⁹ Tamtéž, s. 41-42. Dílčí verze tohoto díla byla přetištěna in: L.A. Muratori, *Opere I-II [Dal Muratori al Cesarotti 1-2]*, Milano-Napoli 1964, s. 59-176 (citované pasáže viz na s. 64-67).

⁵⁰ [Carlo de' Dottori], *Confessioni di Eleuterio Dularete*, Venezia 1696, s. 50-51.

a nějaký mecenáš, ochotný zaplatit za pár rýmovaných veršů (také v tomto směru byl ostatně vzorem Marino). Všimněme si z mnoha možných příkladů jenom dvou, týkajících se kardinála Harracha: sonetu, jež mu věnoval v roce 1645 Francesco Provero: „Qual grege più felice vive al mondo / Di quel, ch'all'ombra d'alto faggio pasce, / Là dove l'ecco di fonte che nasce / Sporge a chi chiama voce dal profondo. / In verde campo, e non de fiori mondo, / Che rege in spica l'erba che vi nasce / Ne va scorrendo; e poi noc gusto gace / Tra la gran selva, ch'il rende fecondo. / O puro grege già che vivi, e pasci / All'ombra di sì folto, e verde faggio, / Ch'Ernesto il Cardinal, ne rende adorno, / Celebra quello, e mira, che non lasci / La gran venuta com'acorto, e saggio, / Perché pallida Morte abreccia il giorno“;⁵¹ a madrigalu, jímž Malfatti slavil jeho narozeniny v roce 1648: „Vola pur spiega i vanni / Vittoriosi al Cielo, / Adalberto immortal, inclito Atlante: / Se lasciasti chi regge / E col nome e con zelo, / Il Boemico gregge, / Uno simile a te tutto in sembante, / Che quasi invitto Alcide, / sott'il gran peso vide. / Ed impennato tien suo scudo adorno, / Per poi salir, e teco far soggiorno.“⁵² Nicotnost těchto veršů – mecenášem ovšem pečlivě uschovaných – je v zásadě dalším svědectvím toho, jak přitažlivý byl dvorský život pro mnoho umělců. Mohli bychom dodat, že třebaže bibliografie satir na dvorské mravy je značně rozsáhlá, velmi vzácným případem zůstává Rosova neochota odejít do Vídně, Innsbrucku a Francie, protože – jak napsal – „cením si a budu si i nadále cenit více okamžiku plné svobody než celých věků, a třeba byly zlaté, strávených ve službě druhému“.⁵³

V české literární kritice je problém ještě složitější, neboť odmítnutí šlechtické kultury je tu natolik hluboké (a natolik vázané na jazyk), že se často dávala přednost odmítnutí celé její kosmopolitní a mnohojazyčné tradice před přijetím faktu, že nevyprodukovala prakticky nic v českém jazyce. Z tohoto důvodu byl literární obraz redukován na oněch několik českých textů, které vznikly vesměs mimo šlechtické kruhy. Mnohokrát – a ještě před nedávnem – se doufalo, že problém lze vyřešit tím, že se znovu vrátíme k průzkumu archivů a pokusíme se najít neznámé rukopisy. Maličko polemicky by se však dalo namítnout, že i kdyby se našel úplný rukopisný překlad *Adonise*, znamenal by takový ojedinělý nález velmi málo a musel by být chťe nechtě interpretován jako individuální slohové cvičení, velmi vzdálené rozsáhlé a cílevědomé překladatelské aktivitě polské šlechty.⁵⁴ Pro pochopení šíře problému je možná

⁵¹ „Žije na světě šťastnější stádo než ono, / jež se pase ve stínu vysokého buku, / tam, kde ozvěna prýstícího pramene / odpovídá tomu, kdo volá z hlubokosti? / Zeleným luhem plným květů, / jež nese na svém stéblu bylina, jež se tu rodí, / valí svůj proud; a pak se zalíbením spočívá / v hloubi lesa, jež zavlažuje. / Ó čisté stádo, jež žiješ a paseš se / ve stínu tak hustého a zeleného buku, / jež kardinál Arnošt činí spanilým, / chval ho a hled, aby neopustil / svou cestu obezřelého a moudrého muže, / až bleďá Smrt zkrátí den.“ AVA, FA Harrach, 155, Gedichte und Anagramme, 1645.

⁵² „Leť, rozepni vítězná křídla / k nebi / nesmrtelný Vojtěchu, slovatný Atlante: / neboť jsi tu zanechal toho, kdo spravuje / svým jménem a svou horlivostí / české stádo, / toho, kdo je ti ve všem podoben / a kdo viděl téměř nepřemožitelného Alcida / strádat pod velkou tíhou. / A drží okřídlený půvabný štít, / aby pak vystoupil vzhůru a pobýval s tebou.“ AVA, FA Harrach, 172, 1648.

⁵³ *Lettere inedite di Salvator Rosa*, cit. d., s. 170-171.

⁵⁴ Odkaz se týká značného množství překladů z italštiny do polštiny, které vznikly v průběhu 17. století, a zvláště vzorného vydání polské verze – do té doby rukopisné – Marinova *Adonise*: G. B. Marino, *Adon (Adone)*, ed. L. Marinelli e K. Mrowcewicz, I-II, Roma-Warszawa 1993. Viz též L. Marinelli, *Polski Adon. O poetyce i retoryce przekladu*, Izabelin 1997.

užitečným cvičením, zkusíme-li si na chvíli představit, co zbývá z barokní architektury a hudby bez přínosu šlechtického mecenátu; uvědomíme si tak lépe, kam dospěla schizofrenie řady literárních dějin, které se pokoušely rekonstruovat kulturní život českého baroka.

Jestliže jsme se zmínili o Marinovi, jež dnes už tuším nikdo nepovažuje za „negativního klasika“,⁵⁵ musíme se dotknout také tématu, o němž česká literární kritika v posledních letech hodně diskutovala, totiž vlivu tzv. „marinismu“ na českou literaturu. I když v hypotéze Václava Černého role autora *Adonise* nemá skoro nic společného s jeho konkrétním dílem a je Marino je tu použit jako symbol concettismu, volba tak nešťastného termínu, zatíženého přídatnými významy, vedla k dlouhé řadě nedorozumění. Je diskutabilní, zda máme zrušit velkou konfliktnost mezi navzájem si konkurujícími poetikami Seicenta, jež se pouze nám, dnešním čtenářům, jeví jako zástupci obecnějšího literárního vkusu (a tedy jako „barokní“), tím že povýšíme na symbol tohoto vkusu dílo jednoho autora; a je to ještě diskutabilnější v případě české literatury, kde přímé vazby mezi italskými a českými texty téměř neexistují. V Itálii ostatně byly i osobnosti, které protestovaly proti převládajícímu špatnému vkusu, jak to dokládá *Lamento Salvatora Rosy* („Credete al vostro Rosa, / Che senza versi e quadri il mondo è bello, / E la più sana cosa / In questi tempi è 'l non aver cervello“⁵⁶) a jeho krutá satira na básníky: „Magior poeta è qui più dà nel matto, / Tutti cantano homai le cose istesse, / Tutti di novità privi affatto“.⁵⁷ A jistě není náhoda, že terčem citované satiry jsou právě concettový styl a nepravděpodobné hyperboly: „Offre alla mente mia ristrett' insieme / Un indistinto caos vitij infiniti / E di mille pazzie confuso il seme. // Quinci i traslati, e i paralleli arditì, Le parole ampollose, e i detti oscuri, / Di grandezza, e decoro i sensi usciti. // Quindi i concetti, e mal' espressi, e duri, / Con il capo di bestia il busto humano, / De la lingua stroppiata i modi impuri. // De l' Iperboli qua l' abuso insano, / Colà gl' inverosimili scoperti, Lo stil per tutto effeminato, e vano“.⁵⁸ Sám Černý si byl vědom rizika, který v sobě jeho návrh nesl, a varoval před snahou „vykombinovat, vykonstruovat nějaký přímý a určitými osobnostmi i díly doložený vliv marinismu a Mariniho na naši poezii... marinismus vlíná do české

⁵⁵ G. Marino, *Adone*, ed. M. Pieri, Roma-Bari 1975-1977, II, s. 755.

⁵⁶ „Věřte svém Rosovi, / že svět je krásný bez veršů a bez obrazů, / a nejzdravější věc / je dneska nemít mozek.“ G.A. Cesareo, *Poesie e lettere inedite di Salvator Rosa pubblicate criticamente e precedute dalla cita dell'autore rifatta su nuovi documenti*, Napoli 1892, I, s. 133-135.

⁵⁷ „Největší básník je ten, co nejvíc blázní, / všichni zpívají dneska totéž, / z nikoho nevypadne nic nového.“ Tamtéž, s. 188.

⁵⁸ „Nabízí mé myslí páté přes deváté / nerozlišený chaos, nespočetné zmetky / a tisíc bláznovství. // Tady metafory a odvážná přirovnání, / nabubřelá slova a temné výroky, / smysly, jimž už není známa ani velikost, ani přiměřenost. // Tam concetti, tvrdé a špatně vyjádřené, / lidské tělo se zvířecí hlavou, / nečisté výrazy zkomoleného jazyka. // Tady nezdravé nadužívání hyperbol, / tam nepravděpodobné nálezky, / všude zženštilý a prázdný styl.“ Tamtéž, s. 190. Také Carlo Dottori hájí své právo hovořit „prostě; a třebaže nejsem s to polemizovat s těmi, jimž se líbí pouze Marino a Ariosto, musím jim říci alespoň tolik, že sice ctím památku těch velkých mužů, ale že mé verše jsou jiného druhu“. Carlo de' Dottori, *L'asino*, a cura di A. Daniele, Roma-Bari 1987, s. 355.

kultury jinak: společenským stykem“.⁵⁹ Fakticky se tedy Černého hypotéza redukuje na předpoklad latentního kulturního vlivu, který nemá nic společného s velkou přitažlivostí, kterou Marino ve skutečnosti v celé Evropě reálně měl a již Pozzi shrnul slovy, že „jeho změkčilá figura působila na jeho současníky velkou sugescí“.⁶⁰ Černého perspektiva byla do značné míry zfalšována jeho negativním míněním (blízkým Crocemu) o rukopisech, které nicméně měl v ruce, a pouze nedostatečná pozornost k oběhu italských knih ho mohla přivést k formulaci zcela mylné hypotézy, že „italianismus“, jak jsme viděli, mimořádně rozšířený ve vyšší společnosti střední Evropy, pronikl do Čech prostřednictvím „alamodové“ subkultury německého původu. Jako mnohem produktivnější se v témž směru jeví typologický přístup Jiřího Pelána, který v precizním průzkumu afinit a asonancí dokázal skutečně zázraky při vytčení témat a kánonů společných poetice Tesaurově a Balbínově.⁶¹ Třebaže je v jádru málo překvapivé, že jezuité měli v celé Evropě podobnou koncepci poetiky, možná že by vedlo ke zcela rozdílným závěrům (pokud by to bylo možné), kdybychom srovnali skutečné dílo Marinovo (jezuitům, kteří psali latinsky, známé jen zčásti) s nemnohými českými literárními texty, jež jsou k dispozici. Problematická se mi jeví rovněž rozšířená tendence ztotožňovat jezuitskou teoretickou reflexi s obecným vkusem barokní společnosti: stačilo by detailněji analyzovat normativní dílo Caramuelovo, abychom si uvědomili, jak silné byly rovněž alternativní literární koncepce.⁶²

V evropském rámci je jistě obtížné sledovat nesporně silné výkyvy v hodnocení Marinovy poezie, a pokud jde o literární produkci v češtině, je vskutku nemožné zachytit ony změny veřejného vkusu, jež posléze povedou k naprostému odmítnutí jeho básnického stylu, odmítnutí, jež dobře vyjádřil Buragna, když napsal v dopise jednomu příteli, že oba „mluvili z cesty ve společném bludu“ a oba následovali „hloupý dav“.⁶³ To však ještě neznámá, že česká literatura nebyla silně a bezprostředně ovlivněna italskou literaturou: naopak je možno tvrdit, že překlady italských textů byly zásadní pro asimilaci symbolických kódů protireformace. Skutečně není pravda, že v průběhu 17. století se nepřekládá z italštiny do češtiny (a v ještě větší míře do němčiny), je však třeba mít dobře na paměti, co a proč se překládá. Nedávno byl znovu vydán brilantní český překlad spisu *Prigione eterna dell'inferno* G. B. Manniho: představuje nejzajímavější výsledek onoho procesu přivlastňování katolického kulturního kódu, jenž byl tak dlouho střední Evropě cizí.⁶⁴ Jak je tomu i v jiných oblastech Evropy, překládají se především pedagogicko-náboženské texty vytvořené italskými duchovními, a v těchto souvislostech se mi zdá důležité zdůraznit, že také vícekrát zmiňovaný kardinál Harrach překládá a že na

⁵⁹ V. Černý, *Michna z Otradovic a Václav Jan Rosa v evropských souvislostech*, in: *týž, Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím*, Praha 1996, s. 204-205.

⁶⁰ G.B. Marino, *L'Adone*, ed. G. Pozzi, Milano 1988², II, s. 6.

⁶¹ J. Pelán, *Sulla questione del 'marinismo' nella poesia barocca ceca*, in: *Barocco in Italia*, cit. d., s. 345-361.

⁶² Viz přes 700 stran už citovaného druhé vydání *Primus calamus*.

⁶³ B. Croce, *Storia*, op. cit., s. 280.

⁶⁴ G.B. Manni, *Věčný pekelný žalář*, do češtiny převedl Matěj Václav Šteyer, k vydání připravil M. Valášek, doslov napsala A. Wildová-Tosi, Brno 2002.

kardinála překládá opravdu hodně. Proč překládá a co překládá? Řekněme hned, že – vyzván vzdělanými manželkami vídeňských aristokratů – překládá samozřejmě do němčiny; a překládá velmi rozmanitou škálu textů. Jeho výběr jde od klasického dílka dobové náboženské literatury, jako je *Viaggio al monte Calvario* Cesara Franciottiho, k populárnímu a ve své době skandálnímu pastorálnímu dramatu *Filli di Sciro* hraběte Guidobalda Bonarelliho,⁶⁵ od slavného *Inganno d'amore* Benedetta Ferrariho k Montagathově *Uranie* a nakonec i k *L'Astrée* Honorého d'Urfé, jednomu ze symbolických textů šlechtické kultury 17. století.⁶⁶ Jak vidět, duchovní svět aristokracie se restrukturuje: duchovní svět středoevropského katolického dvořana získává novou dimenzi a náboženská a vzdělávací literatura jde nyní ruku v ruce s typickým dvorským románem. Takto pak snadno vysvětlíme i to, proč nejenom neexistuje český překlad Castigliona *Cortegiano*, ale proč vůbec chybějí překlady jednoho z nejfrekventovanějších žánrů seicenta, normativního traktátu. Nikoli proto, že strategie, rozvaha a kalkul ve střední Evropě nepřicházely ke slovu, ale jednoduše protože tu nebyla potřeba českého jazykového zprostředkování. V jistém smyslu odlišný byl případ němčiny, kde tato potřeba naopak zůstávala živá (většinou ovšem daleko za hranicemi habsburských zemí) a v průběhu 18. století nadále sílila.⁶⁷ Přirozeně nelze podceňovat – zejména v církevním prostředí – ani silnou prostředkující funkci latinských děl, brilantně prokázanou Svatošem u nejvýznamnějšího autora českého baroka Bedřicha Bridela.⁶⁸ V každém případě, jakkoli lze objektivně mnohem obtížněji vyhodnotit rozšíření textu v jazyce originálu než spočítat jeho překlady, nesporně není možné podceňovat rozšíření a úspěch Marina *Adonise* a Guariniho *Věrného pastýře* jenom proto, že dobové historicko-jazykové podmínky nečinily nezbytným jejich překlad do češtiny.

Zůstaňme ještě v Čechách a připomeňme zásadní zprostředkovatelskou roli, již sehrál vícekrát citovaný kardinál Harrach, když do střední Evropy dorazil jeden ze zakladatelů moderní opery libretista Francesco Sbarra,⁶⁹ nebo jeho spolupráci se dvěma mimořádně neklidnými duchy 17. století Valerianem Magnim a Juanem Caramuelem y Lobkowitz (který se pak stane biskupem v neapolské provincii a ve Vigevanu).⁷⁰ Mohli bychom však uvést ještě řadu menších básníků (Dawans, Malfatti, který později přešel do císařských služeb) jako další doklad skutečnosti, že Harrach představoval minimálně padesát let jednu z hlavních opor šíření italské kultury v Čechách a skutečnou spojnicí mezi italským, vídeňským a pražským kulturním životem. Jeho italské (a v menší

⁶⁵ Croce ho uváděl mezi pastorálními dramaty, která razila cestu melodramatu (opeře) „v pozitivním slova smyslu“, B. Croce, *Storia*, cit. d., s. 349-350.

⁶⁶ R. Jüngensen, *Die deutschen Übersetzungen der "Astrée" des Honoré d'Urfé*, Tübingen 1990.

⁶⁷ Viz především K. Ley, *Castiglione und die Höflichkeit. Zur Rezeption des Cortegiano im deutschen Sprachraum vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, in: *Beiträge zur Aufnahme*, cit. d., s. 3-91.

⁶⁸ M. Svatoš, *Jiljí od sv. Jana Křtitele, Fridrich Bridel a jejich tázání: Co člověk?*, in: *Česká literatura doby baroka*, [Literární archiv 27], Praha 1994, s. 117-157.

⁶⁹ A. Catalano, *L'arrivo di Francesco Sbarra in Europa centrale e la mediazione del cardinale Ernst Adalbert von Harrach*, in: *Theater am Hof und für das Volk. Beiträge zur vergleichenden Theater- und Kulturgeschichte. Festschrift für Otto G. Schindler*, ed. v. B. Marschall, „Maske und Kothurn“, XLVIII, 2002, 1-4, s. 203-213.

⁷⁰ A. Catalano, *Caramuel y Lobkowitz (1606-1682) e la riconquista delle coscienze in Boemia*, „Römische Historische Mitteilungen“, XLIV, 2002, s. 339-392.

míře německé) „foglietti“ pak představují jedinečný historický pramen pro poznání českých dějin a včleňují se do oné dlouhé tradice relací a deníků, které kolovaly v rukopisné podobě v rodinných a soukromých kruzích a od nichž vede cesta ke skutečným vídeňským italským novinám „Il corriere ordinario“.⁷¹ Mohli bychom však pokračovat ještě dlouho: polemické dílo Valeriana Magniho, a tedy zrod nejezuitského filozofického myšlení, je ve skutečnosti nesrozumitelné, pokud si neuvědomíme stálé napětí mezi Harrachem a jezuitu, jež bylo v zásadě jednou z pružin vedoucích o století později k překonání barokní mentality. Stačí pomyslet na zájem, s nímž Magni sledoval případ Galilea Galileiho, a na Pieroniho opakované pokusy publikování *Dialoghi delle nuove scienze*, nejprve na Moravě a pak v Čechách.⁷² Analogická hospodářská, politická, ale také kulturní centra reprezentovaly dvory Collaltů, Piccolominiů, Montecuccoliů, což byly vesměs „italské“ rody, nyní nastalo usazené ve střední Evropě.⁷³ A co je ještě podstatnější, jejich kanceláře (ale i mnohé z těch, které – ať už právem, či neprávem – pokládáme za „domácí“) byly privilegovaným místem, kam mířilo mnoho italských intelektuálů hledajících ono ekonomické zabezpečení, jež nenacházeli v Itálii. Prvoplánovou úlohu hrál v těchto souvislostech Raimondo Montecuccoli, nejen pro svou literární tvorbu, jíž by měla být věnována větší pozornost,⁷⁴ ale především pro své úvahy o válce a armádě, které představovaly skutečnou revoluci v traktování tématu války (viz slavný začátek jeho nejproslulejší knihy: „válka je činnost vojsk, jež si navzájem působí veškeré příkoří za účelem vítězství“).⁷⁵

⁷¹ A. Catalano, *Il diario italiano di Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667)*, in: *Barocco in Italia*, cit. d., s. 269-290; A. Catalano, *Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach*, in: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch* [Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung – Ergänzungband 44], Wien 2004, s. 781-789.

⁷² Základní práci k tomuto tématu zůstává J. Cygan, *Das Verhältnis Valerian Magnis zu Galileo Galilei und seinen wissenschaftlichen Ansichten*, „Collectanea franciscana“, 1968, s. 135-166. S některými novými detaily, čerpanými z materiálu piccolominiovského archivu, pracuje Z. Šolle, *Galileo Galilei. Nový pohled na pověstný proces*, „Studia comeniana et historica“, 1977, 16, s. 105-133 [německý překlad *Neue Gesichtspunkte zum Galilei-Prozess (mit neuen Akten aus böhmischen archiven)*, ed. G. Hamann, Wien 1980]; Z. Šolle, *Galileo Galilei und die Länder nördlich der Alpen*, ed. K. Ferrari d'Occhieppo, G. Hamann und H. Grössing, in: *Veröffentlichungen der Kommission für Geschichte der Mathematik, Naturwissenschaften und Medizin*, 1994, 51, s. 191-227].

⁷³ V medailonech Gualda Priorata nikdy nechybí zmínka o literárních studiích: „byl vzdělán v krásném písemnictví a v nejušlechtlejších rytířských cvičeních“ (Collalto), „byl vychován v oné kázni, jež je nejvhodnější pro dvořana, jak ve cvičeních těla, tak v krásném písemnictví“ (Fabrizio Coloredo), „studoval nejlepší autory; vzdělal se ve všem, co bylo napsáno a vykonáno; viděl téměř celou Evropu a seznámil se s charaktery všech národů“ (Montecuccoli). G. Gualdo Priorato, *Vite, et azioni di personaggi militari, e politici*, Vienna 1674 (nestránkováno).

⁷⁴ Viz zmínky in: A. Gimorri, *Raimondo Montecuccoli e le sue opere*, R. Montecuccoli, *I viaggi*, s. LVII-LXVI, a A. Frugoni, „Raimondo Montecuccoli e l'accademia viennese dei Novelli“, tamtéž, *Momenti della rinascita e della riforma cattolica*, Pisa 1942, s. 179-186.

⁷⁵ *Le opere di Raimondo Montecuccoli*, cit. d., s. 261. Kromě už citovaných textů viz též P. Pieri, *Raimondo Montecuccoli*, tamtéž, *Guerra e politica negli scrittori italiani*, Milano-Napoli 1955, s. 72-135. Pro komparativní analýzu Montecuccoliho textů zůstává základní práci brilantní esej E. Raimondiho *Per un'edizione delle opere del Montecuccoli*, in: *Atti del Convegno di studi su Raimondo Montecuccoli nel terzo centenario della battaglia sulla Raab*, Modena 1964, s. 235-249.

Vraťme se však na pole, jež je literatuře bližší, a připomeňme si jeden z nejúspěšnějších žánrů barokní periody, žánr politické historiografie, velmi oceňovaný Crocem, který mu věnoval jednu z nejdůležitějších kapitol své *Storia del'età barocca in Italia*,⁷⁶ žánr, který by prakticky neexistoval, nebýt přínosu nejen dvorních historiků Vittoria Siroho, Galeazza Gualda Priorata a G. B. Comazziho,⁷⁷ ale také takových mnohostranných osobností, jako by už zmíněný Gregorio Leti. Velký úspěch italských historiků v cizině později nemálo rozhořčí následující generaci, jak o tom svědčí slova Tiraboschiho: „musíme přiznat, že nejslavnější historikové, jež v tomto století Itálie zrodila, více než o události své vlasti dbali o to, aby potomkům předali paměť cizích zemí, snad protože se jim zdálo, že poskytují světlejší předmět dějepisu“.⁷⁸ Abychom pochopili Tiraboschiho podrážděnost, nesmíme zapomínat, že historik 17. století je jiný než historik renesanční: ochotně se vydává za sběratele a pořadatele dat, která jsou jediná schopna dovést k oné „pravdě“, jež je skutečnou obsesí epochy. Vytvoření širšího publika zajímavějšího se o „zprávy“ pak učiní z historiografie jednu z forem oné mediální revoluce, jež povede ke zrodu žurnalismu. Důsledkem tohoto úporného hledání pravdy ve faktografii jsou nejen nesčetné rozvláčné popisy bitev a politických jednání, ale i onen specifický gnómský styl, který charakterizuje celé barokní dějepisectví. A jistě není náhoda, že mnoho dobových historiků nebylo profesionálními historiky v moderním smyslu toho slova (Gualdo například kritikům hrdě odpovídal: „jsem voják, a ne literát, a můj styl proto nemůže být posuzován na literárním fóru“).⁷⁹ Ani těmto mnohmluvným a čtenářsky nesnadným dílům nicméně nechybějí – a často právě díky jejich pedantičnosti – velice zajímavá místa: „tomu, komu by se můj styl nelíbil a a pokládal by ho za květnatý při vyprávění a chudý v úvahách, odpovídám, že lidé se na světě liší stejně svými zálibami jako svou podobou. Za každého času bylo možno vidět nový střih šatů a nové formy psaní. O jiných věcích se říkalo, že jsou zlaté, dnešní věk by mohl být zván železným.“⁸⁰ Právě zřetel na tento sklon k morální sentenci umožnil nedávno osvětlit roli těchto děl při vytváření historiograficko-moralistického kánonu, jenž – zejména díky Gualdu Prioratovi (viz hojně sentence označené hvězdičkami v jeho monografii o Valdštejnovi) – byl později rozpracován francouzskými moralisty.⁸¹ Jde ostatně o tendenci, jež byla vlastní i dalším seicenteským literárním žánrům a jež nalezneme svou nejvyváženější syntézu v

⁷⁶ B. Croce, *Storia*, cit. d., s. 103-142.

⁷⁷ N. Eisenberg, *Studien zur Historiographie über Kaiser Leopold I.*, „Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung“, 1937, pp. 359-413. Ke Gualdovi je nadále základní stará biografie A. Zorziho *Vita del Signor Conte Galeazzo Gualdo Priorato Cavalier, e famoso Istoriografo del Secolo passato*, in: *Raccolta d'opuscoli scientifici, e filologici* I, Venezia 1728, s. 331-376

⁷⁸ G. Tiraboschi, *Storia*, cit. d., XV, s. 604-605.

⁷⁹ Nestránkovaný úvod, G. Gualdo Priorato, *Historia delle guerre di Ferdinando II e Ferdinando III Imperatori e del re Filippo IV di Spagna contro Gostavo Adolfo Re di Svezia e Luigi XIII Re di Francia successe dall'anno 1630 fino all'anno 1640*, Venezia 1640.

⁸⁰ Nestránkovaný úvod, G. Gualdo Priorato, *Historia di Leopoldo Cesare, continente le cose più memorabili successe in Europa, dal 1656 fino al 1670*, Vienna 1670-1674, II.

⁸¹ G. Toso Rodinis, *G. Gualdo Priorato. Un moralista alla corte di Luigi XIV*, Firenze 1968.

Montecuccoliho spise, jež tradice označila jako *Aforismi dell'arte bellica*.⁸² Neprávem je dnes zapomenuto rovněž nezajímavější dílo Gualda Priorata, skutečná kaskáda sentencí, *L'huomo chiamato alla memoria di se stesso e della morte*. Pesimismus muže, jenž proputoval celou Evropu („Vpravdě shledávám, že v celém všehomíru je jen marnost, zdání a pomíjivé stíny“), je zde vyztužen obrazy přejatými z tradice („Sebeúcta je pouhá mlha, který zatemňuje každou ctnost, vír, z něho prší nedobré myšlenky“), ale také obrazy, jejichž silný metaforický náboj jiná díla tohoto spisovatele z Vicenzy zcela postrádají („Svět je moře, jehož stálost spočívá v nestálosti. Nikdo nesmí důvěřovat jeho klidné hladině“).⁸³ Zajímavé poznámky se však najdou i v dílech dalších italských historiků, a jestliže například Bisaccioni soudí velmi skepticky o reálných motivech náboženských válek („státní zájmy a zájmy náboženské... ani nejjemnější brýle nedokážou rozeznat, zda příčinou roztržky bylo svědomí nebo vláda“),⁸⁴ Leti ve své nikterak banální *Historia dell'Impero romano* zdůrazňoval způsobem, s nímž je možno ještě dnes souhlasit, že „ti, kterým jsou známy poměry v Německu pouze na základě nějaké skromné historické četby, se nutně ztratí v labyrintu, z něhož je nesnadné vyjít, neboť ti, kdo o tom píšou, jsou buď cizinci a věcem dobře nerozumí, nebo domácí, jimž láska k vlasti našeptává příliš vášnivé pojetí, což je nemoc, kterou přirozeně trpí i ostatní národy“.⁸⁵ Jde tu o dlouhou historiografickou tradici; co se týče Čech, důstojně se uzavírá monumentálním rukopisným dílem lékaře Bartolonioho da Empoli, který přišel do střední Evropy jako člen dvora Giana Gastona de' Medici. A právě velmi vzdělaný Gian Gastone, osobnost, již historie vždycky banalizovala a v němž viděla posledního zkaženého představitele úpadkové dynastie,⁸⁶ byl donucen žít v české provincii, na statcích své arogantní ženy, jež si myslela, „že je největší dáma světa, protože měla čtyři hroudy v Čechách“.⁸⁷ Týž Gian Gastone, který se po svém návratu do Florencie projevil jako důstojný pokračovatel proslulého medicejského kulturního mecenášství,⁸⁸ s sebou přivedl do Čech („viros

⁸² Původní titul ve skutečnosti zní *Della guerra col turco in Ungheria*. Kritické vydání vyšlo in: *Le opere di Raimondo Montecuccoli II*, cit. d., s. 241-550. Viz též rukopisný opis (*Documenti militari ovvero l'azione bellica del Principe Montecuccoli, tenente generale dell'armi di SMC*), jenž zůstal editorovi neznám a jenž je chován v AVA, FA Harrach, Handschriften 464.

⁸³ [G. Gualdo Priorato], *L'huomo chiamato alla memoria di se stesso e della morte*, Vienna 1671, nestránkovaný úvod a s. 2, 12.

⁸⁴ M. Bisaccioni, *Vita di Ferdinando II*, Venezia 1637, s. 7.

⁸⁵ G. Leti, *Ritratti storici*, cit. d., s. 233.

⁸⁶ Viz nelítostnou relaci, jež dlouho kolovala v rukopisech a již publikovali F. Orlandi e G. Baccini, *Vita di Gio. Gastone I, settimo ed ultimo Granduca della real. casa de' Medici, con la lista dei provvisionati di camera dal volgo detti i ruspanti* [Bibliotechina grassoccia 2], Firenze 1886. Jedna rukopisná kopie je dochována též v pražské Národní knihovně, *Vita di Gio. Gastone primo di questo nome e Ottavo Gran Duca di Toscana*, jako 21. svazek řady *Origine e discendenza della casa de Medici ovvero Discorso e introduzione alle vite de Duchi e Granduchi di Toscana*, Praha, Národní knihovna, XXIII E 35.

⁸⁷ Firenze, Archivio di Stato, Mediceo del Principato, 5915, 1699 IV 18.

⁸⁸ Aktualizovanou bibliografii a vyváženou interpretaci „posledního Medicejského“ viz v recentním hesle M. P. Paoliho *Gian Gastone de' Medici*, in: *Dizionario biografico degli italiani*, 54, Roma 2000, s. 397-407. Základní práci zůstává G. Pieraccini, *La stirpe de' Medici di Cafaggiolo. Saggio di ricerche sulla trasmissione ereditaria dei caratteri biologici II*, Firenze 1986, s. 737-772. Ke kulturnímu mecenášství Medicejských viz především G. Bianchini, *Dei Granduchi di Toscana della Reale Casa de' Medici protettori delle lettere, e delle Belle Arti, Ragionamenti storici*, Venezia 1741 (Gianu Gastonovy jsou věnovány s. 159-178).

etiam eruditos in comitatu habere voluit“) také kus onoho kypícího kulturního života, jež reprezentovaly florentské akademie ze sklonku století, a mimo jiné podnítil i napsání jedné z prvních českých gramatik.⁸⁹ Námaha, kterou si dal syn jednoho z nejuctívanějších evropských vladařů, aby získal občanství (*inkolát*) v zemi, do níž se přestěhoval, a následná válka mezi zainteresovanými dvořany („zkrátka se rozhořelo stranictví mezi Florentány G. Gastona a kněžninými Čechy“⁹⁰) jsou až příliš zřetelné signály fenoménu kulturního uzavření, jež na počátku 18. století zasáhlo celou Evropu. Vyvstávající obtíže a silný pocit kulturního odcizení, o němž hovoří téměř všechny dopisy této poslední skupiny vzdělaných Italů, kteří přišli do Čech, jasně ukazují, že poslední vlna kulturního vlivu, jenž byl tak silný po celé Seicento, dospěla ke svému konci. Úvahami lékaře Bartolonioho, autora monumentálních (a nikdy nevydaných) *Istorie de' Duchi, e Re di Boemia*, prosvítá vícekrát údiv akademického italského intelektuála pocíťovaný ve vztahu k velice rozdílné historické tradici, s níž se tu setkal: „zamýšlím pouze učinit zadost svému poslání historika a zapsat alespoň to, co se mi jeví jako nejjistější. Nežádám však, aby se věřilo, že se tu podávají věci zcela bezpečné, neboť o nich vypravují odlišně i zdejší lidé, kteří měli k oněm časům blíže. Žádám pouze, aby se v oněch případech, kdy se mé vyprávění nebude shodovat s vyprávěními jiných, mělo zato, že jsem chtěl podat zprávu o tom, o čem jsem měl sám důkazy nebo co jsem pokládal za nejlepší dohady, a že jsem nemínil záměrně odmítat tvrzení úctyhodných osob, které měly své pádné důvody, aby smýšleli jinak.“⁹¹ Jedním z hlavních úkolů, které dnes čekají historický a literární výzkum, je právě překonání oněch „pádných důvodů“, jež kořeni převážně v 19. století a jež se v nejbližší budoucnosti mohou stát vážnou překážkou při objektivní rekonstrukci evropské kulturní minulosti.

⁸⁹ Věnování Jandytovy gramatiky Gianu Gastonovi lez nyní číst in: M. Valášek, *Il grammatico Václav Jandit e Gian Gastone*, in: *Barocco in Italia*, cit. d., s. 407-408. Ke vzdělavcům, kteří s ním odjeli z Florencie, viz G. Lami, *Memorabilia Itolorum eruditione praestantium, quibus vertens saeculum gloriatur* I, Florentiae 1742, s. 266-268.

⁹⁰ L. Galluzzi, *Istoria del Garnducato di Toscana sotto il governo della Casa Medici* IV, Firenze 1781, s. 329.

⁹¹ Věta se nachází v „Proemio“ k dílu, P.D. Bartoloni da Empoli, *Istorie de' Duchi, e Re di Boemia*, Praha, Národní knihovna, VIII H 38-39, I, f. 5.